

Postulaty dotyczące nowelizacji Polityki Naukowej Państwa wraz z argumentacją

Dokument „Polityka Naukowa Państwa”, obowiązujący od 2022 roku, zdaje się być tworzony w oparciu o ideę społeczeństwa wiedzy, ukutą przez Norberta Wienera w 1947 roku, a w latach sześćdziesiątych używaną do opisu procesów organizacji i zarządzania. Jednak ta modernistyczna idea, w pierwotnym rozumieniu dotycząca relacji pomiędzy cybernetyką a społeczeństwem oraz metod zarządczych biznesu, ewoluowała do kształtu raportu „Towards Knowledge Societies” ogłoszonego przez UNESCO w 2005 r. Raport ten w istotnym stopniu przebudowuje rozumienie relacji społecznych ukute przez Norberta Wienera. Harmonijny rozwój społeczeństw opiera na wiedzy, edukacji, nauce i kulturze, a wspólną powinnością społeczną w tym modelu nie jest zarabianie pieniędzy, a powodowanie realnej zmiany świata.

Tekst PNP tej idei przeczy, gdyż całkowicie pomija wszystkie składowe misji nauki poza wiedzą jako taką i to w rozumieniu paradygmatów dyscyplin ścisłych i stosowanych.

Co gorsza, jego zapisy w bezpośredni sposób nie dotyczą wszystkich dyscyplin naukowych i artystycznych wymienionych w rozporządzeniu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych (Dz. U. z 2025 r. poz. 211). W myśl tego rozporządzenia dziedzinę sztuki wymieniono wraz z dziedzinami nauki i choć podlega ona innym paradygmatom, niż nauki ścisłe i przyrodnicze, to (podobnie jak filozofia, czy teologia) uczestniczy w realizacji misji szkolnictwa wyższego. PNP niektóre dziedziny nauki dostrzega niejako przy okazji, a dziedzinę „sztuka” pomija wymownym milczeniem.

Źródeł wadliwości zapisów PNP upatrujemy w przyjęciu przez autorów zbyt wąskiej perspektywy celów nauki i szkolnictwa wyższego. W naszym rozumieniu wytwarzanie i transfer wiedzy są jedynie częścią tej misji i traktowane jako wyłączne, pozostają przeciwnie do deklarowanych przez PNP celów.

Pozostając w zgodzie z treścią wzmiankowanego powyżej raportu UNESCO, za misję szkolnictwa wyższego i nauki (od dziedziny nauk ścisłych i przyrodniczych, poprzez dziedzinę nauk humanistycznych i dziedzinę sztuki) uważamy wytwarzanie i społeczny transfer wiedzy, mądrości/zrozumienia i sensów. Każda, bez wyjątku, dyscyplina nauki i sztuki w zgodzie przynależnym jej paradygmatem, wytwarza wiedzę, mądrość/zrozumienie i sensy, z tym, że w naukach ścisłych i przyrodniczych dominantę stanowi wiedza, w humanistycznych mądrość/zrozumienie, a w sztuce sensy. Te trzy tworzą intelektualny potencjał zdolny wspólnie dokonywać realnej przemiany świata i stanowią gwarancję zrównoważonego rozwoju kraju.

Katastrofalne skutki utracenia równowagi pomiędzy celami dziedzin nauki i sztuki nie są pieśnią przyszłości, ale dokonują się na naszych oczach. Ludzie pozbawieni umiejętności indywidualnego tworzenia i internalizowania sensów oraz mądrego operowania wiedzą, są bezwolni wobec manipulacji post-prawdami i żonglowania ich strachem. Popadają w ekstremizmy i konsumpcyjny nihilizm, które niszczą cywilizację demokracji. W budowaniu sensów nic nie zastąpi sztuki.

Szczególnie głębokie skutki tej destabilizacji ujawniają się w zakresie budowania indywidualnego i wspólnotowego poczucia tożsamości, a w tym nikt jednostki ludzkiej nie zastąpi. Opisana już wiele lat temu przez Zygmunta Baumaną permanentna płynność rzeczywistości, dotyczy tożsamości narodowej, płciowej, zawodowej i religijnej, które muszą być nieustannie egzaminowane (lifelong learning) i redefiniowane. Bez tej umiejętności rzeczywistość staje się dla jednostki ludzkiej nieoperatywna, co prowadzi do osłabienia wspólnotowości, alienacji (cocooning) i utraty poczucia sprawczości. Pozostaje zrzeszanie się w celu oporu przeciwko złemu światu, a nie w celu jego przemiany.

Bez nieustannego poszukiwania, tworzenia i transferu nowych sensów – poprzez powiększający się rozryw pomiędzy rozwojem cywilizacji, a umiejętnością adaptowania jej do własnych potrzeb i osławiania płynności świata – to rozdarcie jest coraz trudniejsze do zbliznienia. Sztuka jest najlepszym stabilizatorem ludzkiej mentalności i katalizatorem indywidualnej kreatywności (twórczej i odbiorczej) członków społeczeństwa polskiego. Stoimy na stanowisku, że zrównoważony rozwój cywilizacji bez zadbania o zrównoważony rozwój zdolnego do mądrego budowania własnych sensów człowieka jest niewykonalny i jest prostą drogą do katastrofy.

Analiza tekstu PNP wykazuje, że cele wyznaczone w nim badaniom naukowym i pracom rozwojowym, są tożsame z celami twórczości artystycznej. Dla przykładu podajemy fragment, w którym w miejsce słowa „nauka” wstawiliśmy słowo „sztuka”, co w najmniejszym stopniu nie wpłynęło na prawdziwość i zasadność treści:

Sztuka, jako filar kultury, stanowi dobro o charakterze ogólnoludzkim, bo dzięki niej doświadczono postępu i szybkiego rozwoju cywilizacyjnego. Niewątpliwie, sztuka powinna odpowiadać na potrzeby i wyzwania współczesności. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym rośnie poziom złożoności i zasięg relacji społecznych i gospodarczych. W konsekwencji, problemy, z którymi mierzy się państwo, również stają się coraz bardziej złożone. Społeczne i gospodarcze znaczenie działalności artystycznej jest szczególnie widoczne w czasach globalnego kryzysu, niemniej projektowanie i prowadzenie polityk publicznych zawsze powinno odbywać się z wykorzystaniem dostępnych badań artystycznych. Sztuka nie może być jednak ograniczona jedynie do funkcji użyteczności, ponieważ jedną z jej najważniejszych funkcji pozostaje doskonalenie człowieka. Sztuka ma wymiar globalny, jednak niezwykle istotny jest także jej aspekt lokalny. Wkład poszczególnych państw w postęp sztuki stanowi jeden z powszechnie uznawanych mierników ich poziomu cywilizacyjnego i prestiżu. Realizacja potencjału artystycznego Polski stymuluje rozwój polskiego społeczeństwa i gospodarki a system szkolnictwa wyższego buduje kapitał społeczny różnych sektorów. Zadaniem państwa jest zapewnienie optymalnych warunków do realizacji funkcji poznawczej sztuki, co przekłada się na

wzrost gospodarczy, rozwój społeczny i umożliwia radzenie sobie z wyzwaniami. Zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. Polityka Naukowa Państwa jest dokumentem strategicznym wskazującym priorytety w zakresie funkcjonowania systemu szkolnictwa wyższego i sztuki. PNP odnosi się także do podstawowych zasad, na jakich opiera się system szkolnictwa wyższego i sztuki a zakres jej stosowania określa ww. ustawa.

W innych fragmentach rozwinęliśmy frazę „nauka” do „nauka i sztuka”

Badania i innowacje prowadzone w obszarze nauk humanistycznych, społecznych i sztuki pomagają zrozumieć społeczną naturę postępującego rozwoju technologicznego, a także odgrywają istotną rolę w budowaniu kapitału społecznego, spójności społecznej oraz są korzystne dla funkcjonowania demokracji. Integracja badań humanistycznych, społecznych i sztuki z badaniami w innych obszarach jest zasadna, gdyż wiele wyzwań przekracza granice jednej dyscypliny nauki. Nauki humanistyczne, społeczne i teologiczne i sztuka pozwalają sprostać najważniejszym wyzwaniom cywilizacyjnym. Rolą tych nauk jest dostarczanie również narzędzi pozwalających na refleksję nad historią i współczesnością. Odpowiedzialność za ich rozwój jest domeną szkolnictwa wyższego, nauki i sztuki.

Uważamy za konieczne znowelizowanie zapisów PNP tak, aby zarówno badania naukowe, prace rozwojowe, jak i twórczość artystyczna, zostały *expressis verbis* potraktowane jako równoważne ścieżki działalności uczelni, pracujących dla tworzenia intelektualnych podstaw do zrównoważonego rozwoju Polski i Polaków.

W odniesieniu do noweli PNP będącej obecnie w trakcie opracowywania, proponowanie konkretnych zapisów byłoby niemożliwe, dlatego ograniczamy się tutaj do wskazania przykładów konkretnych obszarów, w których uwzględnienie perspektywy akademickich środowisk artystycznych przyczyni się do stworzenia pełnej strategii polityki naukowej państwa.

Poniżej podajemy zarys oczekiwanego przez nas kierunku zmian:

Ad. 1. Wprowadzenie

Nauka stanowi dobro o charakterze ogólnoludzkim, bo dzięki niej doświadczono postępu i szybkiego rozwoju cywilizacyjnego. Niewątpliwie, działalność naukowa, obejmująca badania naukowe, prace rozwojowe oraz twórczość artystyczną, powinna odpowiadać na potrzeby i wyzwania współczesności. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym rośnie poziom złożoności i zasięg relacji społecznych i gospodarczych. W konsekwencji problemy, z którymi mierzy się państwo, również stają się coraz bardziej złożone. Społeczne i gospodarcze znaczenie działalności naukowej jest szczególnie widoczne w czasach globalnego kryzysu. Działalność naukowa nie może być jednak ograniczona jedynie do funkcji użyteczności, ponieważ jedną z jej najważniejszych funkcji pozostaje doskonalenie człowieka i wspieranie adaptacji społeczeństwa do wciąż na nowo redefiniującej się rzeczywistości cywilizacyjnej.

(...)

Wkład poszczególnych państw w postęp nauki i sztuki stanowi jeden z powszechnie uznawanych mierników ich poziomu cywilizacyjnego i prestiżu. Realizacja potencjału naukowego Polski stymuluje rozwój polskiego społeczeństwa i gospodarki, a system szkolnictwa wyższego i nauki buduje kapitał społeczny różnych sektorów. Zadaniem państwa jest zapewnienie optymalnych warunków do prowadzenia działalności naukowej, w tym zapewnienie odpowiedniego finansowania oraz wolności nauczania, twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników, co przekłada się na wzrost gospodarczy, rozwój społeczny i umożliwia radzenie sobie z wyzwaniami.

Ad. 2. Cele Polityki Naukowej Państwa (PNP)

- promowanie roli nauki i sztuki jako istotnych czynników budowania zrównoważonego społeczeństwa oraz zwiększanie zaufania społecznego do wyników badań naukowych i twórczości artystycznej
- uruchomienie rozwiązań systemowych służących utrzymaniu i podnoszeniu jakości kształcenia oraz niwelowaniu zagrożeń wynikających z nacisku na masowość kształcenia kosztem jego jakości
- zapewnienie realnej równości szans w dostępie do kształcenia, rozwoju naukowego i artystycznego, likwidacja barier społecznych i ekonomicznych
- wspieranie rozwoju humanistyki oraz twórczości artystycznej z uwzględnieniem ich wiodącej roli w budowaniu tożsamości kulturowej i spójności społecznej
- kreowanie i utrwalanie pozytywnego wizerunku polskiej nauki i sztuki w świecie i wzmocnienie jej międzynarodowego oddziaływania.

Ad. 3. System szkolnictwa wyższego i nauki - szanse i wyzwania

Szanse:

- obecność twórczych środowisk artystycznych o wysokiej zdolności do współpracy interdyscyplinarnej z naukami humanistycznymi, społecznymi, technicznymi i przyrodniczymi
- rozwój sektorów kreatywnych i gospodarki opartej na kulturze jako obszarów wzrostu gospodarczego i innowacji społecznych
- silna tradycja i wypracowany przez dziesięciolecia model kształcenia artystycznego przekładający się na międzynarodową rozpoznawalność polskich uczelni artystycznych i jej absolwentów, a przez to wzmacniający prestiż polskiej kultury i pozycję Polski na arenie międzynarodowej

Wyzwania:

- brak adekwatnych narzędzi finansowania twórczości artystycznej jako równoważnego składnika działalności naukowej, w tym niewystarczająca liczba programów grantowych uwzględniających specyfikę dyscyplin artystycznych
- niewystarczające uznanie roli sztuki i humanistyki w wspieraniu zdolności adaptacyjnych jednostek i społeczeństwa w obliczu współczesnych wyzwań cywilizacyjnych
- niedostosowanie kryteriów ewaluacji do specyfiki efektów twórczości artystycznej, co prowadzi do jej marginalizacji w procesach oceny

- mechanizmy finansowania oparte głównie na liczbie studentów są niewystarczające dla ochrony i kontynuacji wyspecjalizowanych modeli kształcenia artystycznego, których nie można realizować w modelach masowych

Ad. 4. Priorytety Polityki Naukowej Państwa – dodatkowy priorytet:

Sztuka i twórczość artystyczna jako element rozwoju społecznego i kulturowego

Cele priorytetu:

- zapewnienie optymalnych warunków do prowadzenia twórczości artystycznej jako równoważnego składnika działalności naukowej, w tym stabilnego finansowania infrastruktury oraz odpowiedniego dostępu do programów grantowych oraz wsparcia w ramach instytucji służących realizacji ustawowych zadań systemu szkolnictwa wyższego (NAWA, NCN, NCBiR, etc.)
- wzmocnienie roli sztuki w budowaniu tożsamości kulturowej, spójności społecznej oraz odporności państwa i jego obywateli
- utrzymanie i rozwijanie międzynarodowej obecności polskich środowisk artystycznych w świecie
- wspieranie interdyscyplinarności, w tym współpracy twórców z badaczami, sektorem kreatywnym, edukacją i przemysłem
- opracowanie adekwatnych narzędzi oceny dorobku artystycznego, odzwierciedlających specyfikę twórczości artystycznej oraz skutecznych mierników jej społecznego wpływu - uwzględnienie w tym obszarze dokonań twórczych studentów mających charakter w pełni autorskich dzieł wchodzących w obieg kultury i tworzących kulturowe dziedzictwo kraju
- wspieranie interdyscyplinarnej współpracy środowisk twórczych z przedstawicielami nauk ścisłych, technicznych i humanistycznych w zakresie udoskonalania i wykorzystania narzędzi AI w procesie twórczym przy równoczesnym eliminowaniu zagrożeń prawnych i filozoficznych – w szczególności niebezpieczeństwa zastąpienia wyjątkowego aktu komunikacji międzyludzkiej, jakim jest autorskie dzieło, jałowym „recyclingiem” istniejących estetyk, motywów i form ekspresji

Poniżej prezentujemy konieczne w naszej opinii odniesienie wybranych priorytetów PNP do uczelni artystycznych:

Rozwój systemu szkolnictwa wyższego i nauki – rozwój instytucjonalny i promowanie innowacyjności

- Uczelnie artystyczne są instytucjami wysoce innowacyjnymi — zarówno w sensie artystyczno-kulturowym, jak i w zakresie nowych form współpracy interdyscyplinarnej (np. sztuka + technologia, sztuka + społeczeństwo).
- W tekście PNP podkreślono, że system uczelni ma być zróżnicowany i uwzględniać różne misje (kształcenie, badania, współpraca) — co stanowi przestrzeń dla uczelni artystycznych specjalizujących się w twórczości artystycznej i kształceniu kreatywnych kadr.

Wspólnota, kultura, tradycja

- Sztuka i twórczość artystyczna pełnią fundamentalną rolę w budowaniu tożsamości indywidualnej i zbiorowej - przypominając o przeszłości, reinterpretując ją, umożliwiając krytyczne spojrzenie na teraźniejszość i wyobrażenie przyszłości.
- W czasach zmian cywilizacyjnych (cyfryzacja, globalizacja, kryzysy środowiskowe, pandemie) sztuka staje się katalizatorem adaptacji społecznej - pomaga jednostkom i społecznościom oswajać nowe doświadczenia, przetwarzać traumy, generować nowe formy wspólnoty.
- Uczelnie artystyczne działają w obszarze kultury i tradycji, ale również eksperymentują i przesuwać granice, co czyni je naturalnym partnerem w realizacji tej osi priorytetowej.

Zasoby ludzkie (część rozdziału 4)

- Uczelnie artystyczne kształcą kreatywne kadry - artystów, twórców, kuratorów sztuki, myślicieli kultury - które są równie potrzebne jak kadry naukowe czy techniczne.
- Twórczość artystyczna rozwija kompetencje miękkie (kreatywność, empatia, krytyczne myślenie, adaptacyjność) - to kompetencje kluczowe we współczesnym, zmiennym świecie.
- Zapewnienie uczelniom artystycznym odpowiedniego finansowania, ścieżek kariery i uznania ich specyfiki umożliwia pełne wykorzystanie ich potencjału.

Podnoszenie jakości realizowanych badań

- Twórczość artystyczna rozumiana jako równorzędny składnik „działalności naukowej” (w rozumieniu ustawy) wraz z badaniami i pracami rozwojowymi - wymaga uznania, że jakość w tym obszarze oznacza nie tylko publikacje, ale także wartość artystyczną, oddziaływanie społeczne, krytyczne ekspertyzy, dorobek twórczy.
- Włączenie uczelni artystycznych w mechanizmy podnoszenia jakości oznacza, że kryteria oceny badań i działań artystycznych muszą być adekwatne - to szansa na wzmocnienie ich roli w systemie i uznania ich jako części „badawczej” misji uczelni.

Podsumowanie

Twórczość artystyczna jest jednym z najpełniejszych narzędzi rozwoju człowieka: rozwija wyobraźnię, empatię, refleksję, zdolność krytycznego myślenia. Dzięki temu społeczeństwo staje się bardziej odporne na manipulację, dezorientację, szybkie zmiany cywilizacyjne.

Działalność naukowa (zgodnie z brzmieniem art.3 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce) obejmuje badania naukowe, prace rozwojowe oraz twórczość artystyczną, co powinno znaleźć stosowne odzwierciedlenie w strategicznym dokumencie, jakim jest PNP. Proponujemy w odpowiednich miejscach dokumentu użycie pojęcia „działalność naukowa” (lub „nauka i sztuka” / „twórczość naukowa i artystyczna”) zamiast wyłącznie „nauka” — co podkreśli, że sztuka i twórczość artystyczna są integralną częścią systemu wiedzy i kształcenia. Uwzględnienie twórczości artystycznej w PNP odzwierciedli rolę uczelni artystycznych

w systemie szkolnictwa wyższego oraz znaczenie sztuki jako istotnego czynnika rozwoju cywilizacyjnego, kulturowego i gospodarczego kraju, w istotnym wymiarze przyczyniającego się do kształtowania postaw obywatelskich, wzmacniającego poczucie przynależności kulturowej oraz budującego prestiż i rozpoznawalność Polski na arenie międzynarodowej. Jest to szczególnie istotne, gdy najważniejszym wyzwaniem współczesności jest zrównoważony rozwój społeczeństwa zagrożony przez stale rosnący rozdział między rozwojem cywilizacji a umiejętnością adaptowania jej do własnych potrzeb.

Uczelnie artystyczne i sztuka odgrywają fundamentalną rolę w budowaniu tożsamości kulturowej – zarówno jednostki, jak i całych grup społecznych oraz w kształtowaniu mentalności otwartej, kreatywnej, refleksyjnej – co pozwala społeczeństwu lepiej adaptować się do zmieniającej się rzeczywistości. Uczelnie artystyczne nie tylko przekazują wiedzę, ale również kształtują przez sztukę i twórczość świadomych obywateli, zdolnych do przyjęcia postawy krytycznej, którzy mogą uczestniczyć w debacie publicznej, tworzyć i interpretować kulturę. W obliczu współczesnych kryzysów (społecznych, środowiskowych, technologicznych) tym ważniejsze staje się poczucie wspólnoty i przynależności. Sztuka jest katalizatorem indywidualnej kreatywności, co prowadzi nie tylko do produkcji dzieł, ale również do tworzenia nowych rozwiązań, perspektyw, narracji. Pomaga społeczeństwu oswajać zmiany: poprzez metafory, nowe formy, krytyczne spojrzenie, co sprzyja odporności i zdolności adaptacji.

Sztuka i kultura to części „miękkiej siły” państwa: uczelnie artystyczne, ich absolwenci, dorobek artystyczny promują Polskę w świecie, budują markę kraju, przyciągają współpracę międzynarodową, turystykę kulturową, inwestycje. Współczesne wyzwania cywilizacyjne (np. transformacja cyfrowa, zmiany klimatyczne, globalizacja) wymagają podejścia interdyscyplinarnego. Sztuka często działa na styku nauki, technologii i humanistyki, co czyni uczelnie artystyczne ważnym węzłem w systemie.

Uwzględnienie w PNP specyfiki równorzędnej z naukami ścisłymi, humanistycznymi twórczości artystycznej wzmocni kapitał społeczny i kulturowy państwa.

W zgodzie z powyższym wnioskujemy o udział przedstawicieli dziedziny sztuki w pracach nad nowelizacją PNP w celu włączenia perspektywy uczelni artystycznych przy formułowaniu pozostałych priorytetów.

Opracowali:

Zespół ds. Spraw Strategicznych Konferencji Rektorów Uczelni Artystycznych
dr hab. Milenia Fiedler – Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, TV i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi,
prof. dr hab. Andrzej Bednarczyk – Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie